

ВАЖРАЯНА БУДДАВИЙЛИГИНИНГ ШАКИЛЛАНИШ ТАРИХИ ВА АСОСИЙ ТАМОИЛЛАРИ**Собиров З.Н.,***Ориентал университети**“Тарих кафедраси” ўқитувчиси*

Буддизмнинг иккита асосий оқимлари - бу диннинг дастлабки йилларида ривожланган Тхеравада ва Махаяна. Важраяна буддизми - бу махаяна аънаналаридан келиб чиққан буддизмнинг бир шакли. Бу маърифат йўлини таъминлаш учун мўлжалланган мураккаб фалсафий ва маросимлар тизимига асосланган. Важраяна баъзан Тибет буддизми деб номланади. Важраяна амалиёти Тибет урф-одатларининг асосий шакли сифатида қолмоқда.

Важраяна буддизми Ҳиндистонда милодий VI-VII асрларда ривожланган. Тантрик ғоялар Шимолий Ҳиндистондаги буддистлик университетлари таълимотига киритила бошланиб, аста-секин янги аънана ривожланишига олиб келди.

Важраяна матнлари санскрит тилидан тибет ва хитой тилларига, хитой тилидан корейс ва япон тилларига таржима қилинган.

Қўшимча: Хабар қилинишича, Важраяна амалиёти Хитойда йўқ бўлиб кетган бўлса, бугунги кунда Тибет аънаналаридан кўплаб ўқитувчилар Хитойда Важраяна амалиёти усуллари ўргатмоқдалар.

Биринчи тантрик буддавий матнлар III асрда Ҳиндистонда пайдо бўлган ва XII асрга қадар ривожланган бўлсада, Хиракава Акира каби олимлар Важраяна VI ёки VII асрларда вужудга келган деб таъкидлашади, Важраянанинг ўзи эса VIII асрда пайдо бўлган. Важраяна адабиёти Тхеравададан Пали канонида ёки Хитой канонидаги Агамаларда кўринмайди. Фақат VII ёки VIII асрнинг бошлариданоқ Ҳиндистондаги Буддизм амалиётида тобора кўпроқ тантрик услублар ва ёндашувлар ҳукмронлик қилмоқда. VII асрдан бошлаб бир хил бўлмаган табиатдаги кўплаб машҳур диний унсурлар Махаяна буддизмига қўшилди, натижада Саҳажа-Сиддхи тантралари, Калачакра тантраси ва Важраяна пайдо бўлди. Ушбу янги тантрик ҳаракатлар мантрани, мудрани ва мандалани аёлларга нисбатан ҳурмат билан муносабатда бўлиш ва Ҳиндистондаги каста тизимидан воз кечишни келтириб чиқарди.

Ҳиндистон XI асргача етакчи Важраяна амалиётининг манбаи бўлиб, кўплаб таниқли маҳасиддаларни ишлаб чиқаради.

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак Важраяна - Ҳиндистонда илк бор амал қилган буддавийлик мактаби. Ҳиндистондан Тибет, Мўғулистон ва Бутанга тарқалди. 1959 йилда Тибет Хитой Халқ Республикаси томонидан аннексия

қилинганидан бери Тибетнинг важраяна шакли кўплаб Ғарб мамлакатларига тарқалди ва жуда машҳур бўлди. Важраяна буддизмнинг учинчи ва алоҳида асосий мактабидир, қолган иккитаси Тхеравада ва Махаяна. Важраяна буддизми Махаяна буддизмидан келиб чиқади. Тибет Важраяна буддизмининг Тибет ва Санскрит тилларида ўз матнлари мавжуд.

Важраяна буддизми у маърифат сари тезроқ йўл очиб беришни таклиф қилади ва шу билан нурланишгача бир неча умр кўриш тажрибасини камайтиради. Буни нафақат роҳиблар, балки ҳар бир шахс амалга ошириши керак.

Карма тушунчаси жуда муҳим ва ҳар бир мавжудот ва ҳар бир ҳаракат ўзаро боғлиқлигини ва коинот билан боғлиқлигини англатади. Карма шафқатга марказий рол берадиган ахлоқни белгилайди. Азоб-уқубатлар доимий бўлмаган нарсаларга ва тажрибаларга осилганлиги туфайли келиб чиқади деб ҳисобланади.

Ҳаёт туғилиш ва қайта туғилиш циклининг бир босқичи сифатида қаралади, у самсара деб номланади. Жоҳиллар кўпинча жоҳиллик ва худбинлик туфайли у ерда тикилиб қолишади. Якуний босқич нирвана деб ҳисобланади, бу одатда Бодхисаттванинг маърифий даражасига эришиш сифатида тасаввур қилинади.

Шунинг учун, шахснинг энг катта мақсади тўлиқ уйғонган Бодхисаттва бўлиш бўлиши керак. Меҳр-оқибатнинг асосий ҳаракати бу нирванага кириш ҳақида қарор қабул қилиш эмас, балки бошқаларнинг маърифатига эришишда ёрдам бериш мақсадида яна дунёга қайтишдир.

Маросимлар ва амалиётлар: Важраяна буддизми асосан маърифатни излашга қаратилган рамзийликка ва маросимларга тўла. Бу маросимлар кўпинча тантрик одатларни ўз ичига олган, жисмоний ва маънавий оламларни бирлаштирган мулоҳазалардир. Маросимларда ҳиссиётларни рағбатлантириш учун кўпинча карнай-сурнайнинг бир қатор баланд товушлари ва тутатқи ҳидлари мавжуд.

Маъбад ва монастирлар муқаддас жойлар деб ҳисобланади ва зиёрат қилиш одатий ҳолдир. Тибетнинг Лхаса шаҳрида жойлашган Жово Ринпоче ҳайкали муҳим манзиллардан биридир.

Бироқ, энг муқаддас макон инсон онги ичида, медитация орқали ҳосил бўлади. Фақатгина шу жойда Буддалар ва Бодхисаттвалар билан ўзаро алоқалар мумкин деб ҳисобланади.

Медитация амалиётида ёрдам сифатида ишлатиладиган бир қатор элементлар мавжуд.

Важраяна баъзан ғарбда Тантрик Буддизм деб номланади. Тантрик амалиёти буддизмнинг Важраяна турларидан бири, аммо бошқа шакллари ҳам мавжуд.

Тантризм (санскрит тилидан "тан" - кенгайиш; тантра - инсон онги ва қобилиятини кенгайтириш усули) қадимий култларга асосланган. Тантризмнинг марказий позицияси - Шива ижодий кучи билан Шива космик онгининг бирлашиши. Тантристнинг мақсади - космик онг билан танишиш. Тантризм - қадимги ҳинд қишлоқ хўжалиги култларидан келиб чиққан сеҳр ва маросимлар орқали нирванага эришиш йўллари тўғрисида махфий таълимот. Мақсад - худо билан ҳиссий ва аклий идрок орқали бирлашиш.

Тантризм икки принципнинг дуализмини тасдиқлайди: эркаклик - Пуруша ва аёллик - Пракрити ва уларнинг бирликка интилиши. Мутлақ билан бирлашганда, инсонни таърифлаб бўлмайдиган қувонч эгаллайди. Космик куч эркак ва аёлни бир-бирига жалб қилади. Тантристлар учун инсон танаси ухлаб ётган руҳий энергия уни Шива билан боғлайдиган восита.

Ўнта тантрик амр: Аҳимса, ростгўйлик, бахиллик қилмаслик, поклик, бағрикенглик, матонат, раҳм-шафқат, ҳалоллик, меъёр, поклик. Тантризмда жуда кўп сеҳрли белгилар мавжуд. Беш қиррали юлдуз бешта нозик бошланғич элементни - ер, сув, ҳаво, энергия ва эфирни англатади. Олти бурчакли юлдуз икки учбурчакдан иборат бўлиб, коинотнинг ривожланишини англатади.

Ҳинду ва буддист тантризми ўртасидаги фарқ. Агар ҳиндуизмда мақсад Бирлик билан мутлақ мавжудот сифатида бирлашишни англаца, буддизмда мақсад ҳамма мавжуд бўлган мавжудотнинг асоси бўлган мутлақ Йўқлик билан бирлашишдир. Буддист Тантризмнинг маросимлари ва амалий услублари ҳиндларга қараганда анча кўп ва мураккаброқ. Бундан ташқари, Буддист Тантризмга монастирлар ҳаётининг кўп асрлик анъаналари ва маънавий иерархияси хосдир. Аммо ҳинду тантристлари амалий билимлардан фаолроқ фойдаланмоқдалар.

Тантризм бир вақтнинг ўзида озодлик ва дунёвий қувончни хоҳлайди. “Фақат дунёвий қувонч бўлган жойда озодлик бўлмайди. Фақат озодлик бўлган жойда дунёвий қувонч бўлмайди. Аммо дунёвий қувонч ва озодлик ўзларини Қодирга бағишлаганларнинг қафтида ётади”¹. Тантристларнинг таъкидлашича, кармани "ички олов", медитация ва чуқур хотиржамлик ёрдамида йўқ қилиш мумкин.

¹ Энциклопедия Тантра / Комп. В. Нугатов. М.: Локид: Миф, 2001. С. 171.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Корнев В.И. Буддизм и общество в странах Южной и Юго-Восточной Азии. М., 1987.
2. Кувакин В.А. Религиозная философия в России в конце XIX — начале XX века. М., 1980
3. Религиозные традиции мира. В 2-томах. М., 1996.
4. Концевич И.М. Православие и буддизм. М., 1994.

